

О. П. Демиденко, О. А. Горбатюк,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

ТЕРМІНОСИСТЕМА ФАХОВОЇ МОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

У статті описано новостворену терміносистему фахової мови сталого розвитку у зв'язку з його виокремленням як окремого напрямку міждисциплінарних наукових досліджень. У роботі вперше визначено фахову мову сталого розвитку, наведено визначення терміносистеми фахової мови сталого розвитку, описані екологічний, економічний та соціально-інституційний виміри фахової мови сталого розвитку у контексті філологічних досліджень, що уможливило використання результатів досліджень для типологічного та лексикографічного опису досліджуваної терміносистеми.

Ключові слова: сталий розвиток, фахова мова, вимір, екологія, терміносистема, термінологія, запозичення, міждисциплінарні дослідження.

В статті описана новообразованная терминсистема профессионального языка устойчивого развития в связи с его выделением как отдельного направления междисциплинарных научных исследований. В работе впервые определены профессиональный язык устойчивого развития, приведены определения терминсистемы профессионального языка устойчивого развития, описаны экологическое, экономическое и социально-институциональное измерения профессионального языка устойчивого развития в контексте филологических исследований, что делает возможным использование результатов исследований для типологического и лексикографического описания исследуемой терминсистемы.

Ключевые слова: устойчивое развитие, профессиональный язык, измерение, экология, терминсистема, терминология, заимствование, междисциплинарные исследования.

The article shows the results of a terminological system description of newly established sustainable development specialized language due to its distinguishing as separate direction of interdisciplinary research. In this paper such notions as sustainable development sublanguage, the terminological system of sustainable development specialized language have been defined for the first time. We have also provided the description of the environmental, economic, and social and institutional dimensions of sustainable development specialized language in the context of philological research, enabling the use of research results for the typological and lexicographic description of the investigated terminological system.

Keywords: sustainable development, specialized language, dimension, environment, terminological system, terminology, borrowing, interdisciplinary research.

Суть проблеми. Поняття «сталий розвиток», яке базується на концепції «розвиток будь-якої сфери людської діяльності або суспільства», перебуває на етапі формування, тому питання його термінології в англійській і українській мовах та окремих її особливостей є, на наш погляд, дуже важливим як з теоретичного, так і практичного поглядів. Після появи поняття сталого розвитку було укладено багато одномовних тлумачних словників, причому переважно англійською та російською мовами, але англо-українських та україно-англійських словників поки не існує. Оскільки процес укладання словників передбачає детальний аналіз самої термінології, вже можна говорити про становлення поняття сталого розвитку як нової фахової мови з її власною терміносистемою, яка обслуговує окремі сфери суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи сталого розвитку суспільства у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: З. В. Герасимчук (2011), Б. М. Данилишин (2012), С. І. Дорогунцов (2010), М. З. Згуровський (2012), В. П. Непійвода (2008), В. М. Трегобчук (2010) та ін.

Концепція сталого розвитку має тривалу історію становлення. Починається вона з наукових праць В. І. Вернадського про ноосферу (початок минулого сторіччя), декларації першої конференції ООН з навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.), де було зазначено зв'язок економічного і соціального розвитку з проблемами навколишнього середовища, наукових доповідей Римського клубу (1972 р.), у яких формулювалися ідеї переходу цивілізації до стану «глобальної динамічної рівноваги», і закінчується звітом Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку в 1987 р., конференцією ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), Всесвітнім самітом з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.) і сьогодення [4, с. 12].

Появу терміна «сталий розвиток» пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його у своєму звіті «Наше спільне майбутнє». Вона визначала його як розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [3, с. 6].

Формулювання мети статті. Метою статті є опис терміносистеми фахової мови сталого розвитку, визначення її особливостей у площині трьох вимірів: економічного, екологічного та соціально-інституційного.

Виклад основного матеріалу. Концепція «сталий розвиток» (англ. sustainable development) (далі – СР) полягає у необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [5, с. 29].

У зв'язку з виокремленням СР як окремого напрямку наукових досліджень, можна стверджувати про утворення терміносистеми фахової мови СР з трьох його вимірів (економічного, екологічного та соціально-інституційного).

Терміносистема визначається як система термінів у певній галузі/підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію, і яка є більш високим ступенем організації

лексичних одиниць, ніж термінологія [1, с. 1091]. Термінологія, у свою чергу, є сукупністю термінів, тобто слів або словосполучень, що висловлюють специфічні поняття з певної галузі науки, техніки чи мистецтва, а також сукупністю усіх термінів, наявних у тій чи іншій мові, які відрізняються від звичайних слів точністю семантичних меж [1, с. 1076].

У свою чергу *терміносистема фахової мови сталого розвитку може бути визначена як сукупність термінів екологічного, економічного та соціально-інституційного характеру СР, утворення яких ґрунтується на фахових мовах екології, економіки та соціології, що обслуговують наукову концепцію СР і можуть у межах цього контексту набувати іншого значення, специфічного саме для цієї фахової мови*. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та термінологія екологічного виміру відповідної фахової мови, з огляду на обмежений обсяг дослідження, складає корпус цієї терміносистеми.

Для структурно-семантичного аналізу терміносистеми використовувалася концепція А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка та ін. (кількісні характеристики представлені в наступному пункті нашого дослідження) [2, с. 45-46]. Терміни СР за своєю структурою розподіляються на однослівні лексеми та словосполучення. В залежності від структури і від характеру відносин між ними розрізняють двокомпонентні та багатоконпонентні терміни, які визнані оптимальними актуальними номінантами в сучасній науці:

hazardous waste – небезпечні відходи

lifestyles of health and sustainability (LOHAS) – стиль життя, орієнтований на здоров'я і збереження природних ресурсів

leadership in energy and environmental design (LEED) – керівництво в енергоефективному і екологічному проектуванні

Оскільки формування терміносистеми фахової мови СР тісно пов'язане з формуванням самого СР як наукової галузі, здебільшого терміни фахової мови сталого розвитку є запозиченими з термінологій економіки, екології та соціології, адже концепція СР з'явилася в результаті об'єднання трьох факторів: економічного, екологічного та соціально-інституційного.

Наведемо деякі приклади термінів, які складають терміносистему сталого розвитку та їх переклад англійською мовою.

Економічний вимір:

basic needs – базові потреби

investment opportunities – інвестиційні можливості

consumer market – споживчий ринок

labor market – ринок праці

Екологічний вимір:

renewable energy – поновлювані джерела енергії

climate change – зміна клімату

ecological footprint – екологічний слід

emission permit – дозвіл на викиди

Соціально-інституційний вимір:

human development – розвиток людського потенціалу

knowledge-based society – суспільство, засноване на знаннях

green collars – зелені комірці

Вибірка проводилась за матеріалами, відібраними з таких ключових документів та звітів зі сталого розвитку: звіти Світового банку, СОТ, ООН, ПРООН, підсумковий документ Ріо+20, ЦРТ глосарій, словник Органу екологічної сертифікації та маркування продукції «Жива планета», Global Sustainable Development Report та IPCC Fifth Assessment Report та ін.

Методологія досліджень у сфері СР сприяла зближенню природничо-наукових, гуманітарних наук, а також фундаментальної і прикладної наукової діяльності. Кількісне відношення термінології сталого розвитку формується залежно від ступеня спеціалізації значення. Вузькоспеціальні терміни, які є характерними лише для екологічного виміру фахової мови сталого розвитку (далі – ЕВПСР), становлять 485 одиниці (32%). Міжгалузеві терміни, які є типовими не лише для ЕВПСР, налічують 1015 термінологічних одиниць (68%). Терміносистема сталого розвитку розширюється за рахунок запозичень з різних наук:

– з екології (262; 25%): *aquatic treatment systems – системи очистки води, available potential energy – наявна потенційна енергія, backstop technology – запасна технологія;*

– з біології (88; 8%): *acclimatisation – акліматизація, adaptation – адаптація, afforestation – заліснення, algae – водорості;*

– з географії (221; 21%): *ablation – абляція, basalt – базальт, delta – дельта;*

– з хімії (34; 3%): *chemical oxygen demand (COD) – хімічне споживання кисню (ХПК), clathrate (methane) – клатрат метану;*

– з економіки (260; 25%): *asset – актив, cost-effectiveness analysis – аналіз економічної ефективності, economic value added (EVA) – економічна додана вартість;*

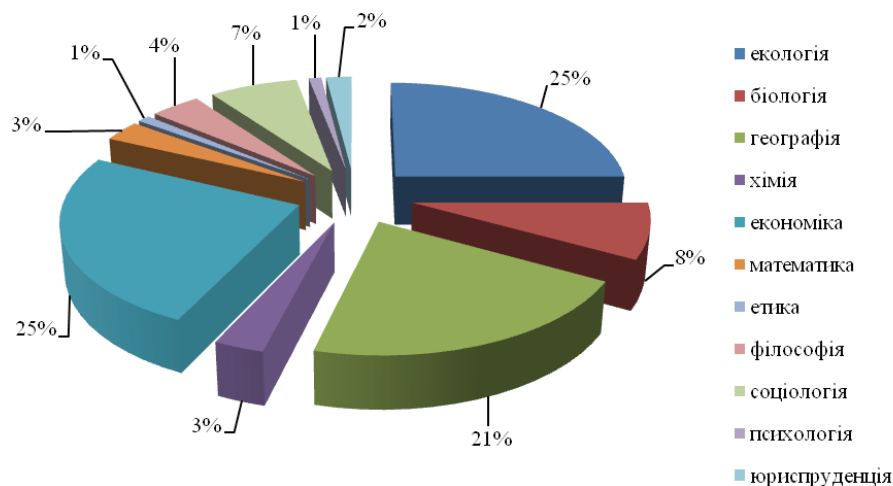
– з математики (37; 3%): *vector – вектор, probability – ймовірність, extrapolation – екстраполяція, dimension – вимір;*

– з етики (15; 1%): *humanism – гуманізм, moral responsibility – моральна відповідальність, business ethics – етика бізнесу, dignity – гідність;*

– з філософії (40; 4%): *category – категорія, суб'єкт – subject, матеріалізм – materialism, regularity – закономірність;*

- з соціології (71; 7%): *social responsibility* – соціальна відповідальність, *social auditing* – соціальний аудит, *community investing* – соціальні інвестиції;
- з психології (16; 1%): *need* – потреба, *morality* – моральність, *initiative* – ініціативність;
- з юриспруденції (20; 2%): *environmental law* – екологічне право, *national security* – національна безпека, *active suffrage* – активне виборче право.

Співвідношення наук, з яких були запозичені терміни, наведено у такій діаграмі:

Запозичення термінів екологічного виміру з окремих наук у процентному відношенні

Термінологія СР містить велику кількість термінів, запозичених із термінологій суміжних дисциплін – екології, біології, географії, хімії, економіки, математики, етики, філософії, соціології, психології, юриспруденції. У результаті цього термінологія фахової мови постійно поповнюється за рахунок появи великої кількості нових термінів.

Висновки. Отже, у зв'язку з виокремленням сталого розвитку як окремого напрямку наукових досліджень, можна стверджувати про утворення терміносистеми відповідної фахової мови з трьох її вимірів (економічного, екологічного та соціально-інституційного). У статті описано новостворену терміносистему фахової мови сталого розвитку. Особлива увага приділена термінології екологічного виміру. Термінологія сталого розвитку містить велику кількість термінів, запозичених із термінологій суміжних дисциплін – екології, біології, географії, хімії, економіки, математики, етики, філософії, соціології, психології, юриспруденції, і постійно поповнюється новими термінами.

Подальшим перспективним напрямком дослідження вважається аналіз терміносистеми економічного та соціально-інституційного вимірів, що може слугувати матеріалом для укладання англо-українських та україно-англійських термінологічних словників зі сталого розвитку.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціологічні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
3. Згуровський М. З. Глобальне моделювання процесів сталого розвитку в контексті якості і безпеки життя людей: звіт про НДР (заключ.) НТУУ «КПІ»; кер. роб. М. З. Згуровський. – К., 2011. – 144 с.
4. Згуровський М. З., Болдак А. О., Єфремов К. В. та ін. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти. 2011–2012. Частина 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – 240 с.
5. Сталій розвиток: короткий термінологіч. слов. для магістрів усіх напрямів підготовки / М. З. Згуровський, Г. О. Статюха, І. М. Джигирей; Нац. техн. ун-т України «Київськ. політехн. ін-т». – К. : НТУУ «КПІ», 2008. – 50 с.